

Förord

SVEN-ÅKE SELANDER

I den svenska pressen har under slutet av 2002 och början av 2003 förts en för våra förhållanden intensiv debatt om det religiösa språkets innebörd och funktion. Två citat kan åskådliggöra de skilda ståndpunkterna i debatten:

En andlighet som inte får moraliska implikationer utan endast har funktionen av att bekräfta mig och bidra till mitt välmående leder till att vi förirrar oss ut i godtycklighetens marker. Här börjar det sönderfall som vårt samhälle i dag lider så svårt av.

(Biskop Anders Arborelius och pingstledare Sten-Gunnar Hedin i deras avslutande inlägg i trosdebatten i Svenska Dagbladet 24/3 2003).

Det handlar inte om att byta ur ett felaktigt språk för Gud mot ett riktigt språk för Gud. Det handlar om att byta ut ett tidsbestämt språk, nämligen vår egen tids.

(Ärkebiskop K G Hammar i sitt avslutande inlägg i trosdebatten i Svenska Dagbladet den 19/3 2003).

Som synes spelar språket en central roll för våra möjligheter att uttrycka vad en religiös upplevelse innebär. Språk är inte bara en fråga om semantik och ordsymboler utan i den religiösa upplevelsens värld är – liksom i andra av våra världar – informativt språk, upplevelsens språk, språkets roll som social faktor etc. viktiga för att beskriva och tolka den religiösa upplevelsen. Birgit Stolt har i sin bok om Martin Luthers språk under jämförelse med översättningsprojekt i vår tid visat hur angelägen Luther var i sitt översättningsarbete med att betona det religiösa språkets särskilda funktion, att avgränsa det heliga och att inte bara tala till intellektet utan också till »hjärtat» (Birgit Stolt, *Martin Luther, människohjärtat och Bibeln*, 1994).

Det är då givet att liturgi och språk har självklara beröringspunkter med varandra. I relationen mellan liturgi och språk blir olika typer av språk väsentliga. Man kan tala om mystikens eller hänförelsens språk, om musi-

ken som 'talar' till en, om gudstjänstrummets arkitektur och formspråk, som med sitt ljus, sin rymd eller slutenhet, hjälper en att sätta ord på sin upplevelse. Om dessa samband handlar denna årsbok.

Samuel Rubenson har gett sin uppsats rubriken »Hänförelsens språk. Mysteriets liturgiska språkdräkt i fornkyrklig teologi». Man säger att »vi behöver en gudstjänst på vår tids språk, ja en frihet för var och en att använda sitt språk [...] Mer frihet, mer variation och ett enklare och mer lättillgängligt språk. För det är ju vi som talar när vi firar gudstjänst. Eller?» Frågan riktar författaren inte bara till nutid utan också till den fornkyrkliga teologins främsta representanter.

En viktig aspekt på det liturgiska språket är frågan om det inklusiva språket och dess möjligheter i liturgiska sammanhang. *Ninna Edgardh Beckman*, som skrivit en avhandling om detta, *Feminism och liturgi – en ecklesiologisk studie*, har gett sin uppsats rubriken »Guds tal eller vårt? Vägar bortom ett inklusivt gudstjänstspråk». Hennes rubrik anknyter till Samuel Rubensons inledning, men Ninna Edgard Beckman fokuserar på den senmoderna diskussionen om manligt och kvinnligt i det liturgiska språket. Författaren analyserar begrepp och symboler och anger färdriktningen: »att hitta former för att gestalta Guds människoblivande och människors upprättelse och medarbetarskap i former som [...] gestaltar mötet mellan transcendens och immanens».

För *Ragnar Holte* är också frågan om symboler och symbolspråk en väsentlig del av förhållandet mellan liturgi och språk. Lika viktig som frågan om symboler, menar författaren, är »berättelsen om hur Fadern utgett sin Son» och hur denna »blir aktualiserad, närvarogjort i liturgin». Berättelsen berör alla människor, män som kvinnor. »Gud är inte man. Inte heller kvinna [...] Varje mänsklig individ, kvinna såväl som man, bär Guds avbild inom sig» citerar Holte från Augustinus och tar utifrån detta upp en kritisk diskussion med framför allt Gail Ramshaws sätt att tolka det bibliska språket och dess användning i liturgin.

Den religiösa upplevelsen måste både väckas och bearbetas. För detta spelar musiken en viktig roll liksom orden, språket, när vi formulerar och kommunicerar våra upplevelser. »Musiken är något heligt» citerar *Siv Lindström Wik* från en försöksperson som rapporterar om »starka musikupplevelser ur religiös aspekt». En annan försöksperson meddelar att »jag

kände mig religiös och musiken var min Gud». Formuleringarna härrör från en undersökning inom ramen för ett forskningsprojekt om starka musikupplevelser, genomfört vid Institutionen för psykologi vid Uppsala universitet. Upplevelsen kan skapa liturgi i sammanhang som man i förstone knappast förväntat sig, som på Johanneshovs isstadion där 12000 sjöng medan »Bictändarna lyser som bönelys i mörkret [...] och stämningen är tät, varm och helt klart religiös».

Liksom musiken kan 'tala' till en så kan också arkitektur göra det. *Sigurd Bergmann* skriver i »Kan kyrkor flyga. Arkitekturens liturgi i estetisk och teologisk belysning» om hur språket är knutet till rummet, »tänkandet i bild» (Paulo Klee). En reflektion över liturgins språk behöver därför innefatta en belysning av gudstjänstens placering i rummet. Bergmanns huvudfråga är: »vilket slags redskap är det byggda rummet som ett redskap för det kämpande gudsriket» (Gustaf Aulén). En senantik basilika, en gotisk och en expressionistiskt inspirerad katedral samt Gaudis kyrka i Barcelona, som aldrig blir färdig, får bl.a. illustrera »gudomliggörelsen i rummet».

I vår senmoderna kultur märks uppbrottet från det moderna inte minst i flerspråkigheten. Runt omkring oss talas olika språk och språk med olika brytning. Vilken roll spelar detta för möjligheterna att uppleva liturgin. Kan ett ordlöst, emotionellt, estetiskt, arkitektoniskt språk hjälpa till att förena människor med utgångspunkter i olika språk. *Christopher Meakin* har erfarenheter av att vara tvåspråkig och som ansvarig för liturgin i Växjö Domkyrka har han kunnat testa liturgins möjligheter att överbrygga mellan språk och utnyttja olika språk. »Samhörighetsfunktionen» blir då en alldeles särskilt viktig delfunktion av liturgins språk.

Som framgått är det ett rikt innehåll som innevarande årsbok erbjuder. Därtill kommer den traditionella recensionsavdelningen – allt som allt en fyllig årsbok som nu ges ut i Laurentius Petri Sällskapets egen regi, med stöd av Vetenskapsrådet.

Sven-Åke Selander